

خانم بهجت بهاری - شعبه ده دی مشهد

لزوم مبارزه با پولشویی در بانک‌ها و مؤسسات مالی

مقدمه

«پولشویی»، به معنی پنهان کردن فرآیند جرم و منشأ فعالیت‌های اقتصادی قانونی و غیرقانونی است؛ به گونه‌ای که با وجود این فعالیت‌ها، قانون‌گذاران با چالش‌های زیادی در اقصی نقاط جهان مواجه‌اند. به همین دلیل، تحقیقات در این زمینه، به‌طور روز افزون ادامه دارد. در این مقاله سعی شده است؛ ارتباط پولشویی در بانک‌ها با سیستم‌های گزارش‌دهی مورد بررسی قرار گیرد. در همین راستا، گزارش‌های مختلفی جهت بررسی ارائه گردیده است. بنابراین ابتدا به تعریف پولشویی، مفهوم و پیشینه آن پرداخته شده و سپس آثار و تبعات منفی پولشویی و تضعیف بانک‌ها و مؤسسات مالی، راه‌های مبارزه با پولشویی در ایران، وظایف و اصول الزامی برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در مبارزه با پولشویی تشریح شده است. روش تحقیق توصیفی و نحوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای بوده است.

تعریف پولشویی

برخی معتقدند که ریشه اصطلاح پولشویی به مالکیت مافیا بر (شبکه‌ای از رختشوی‌خانه‌های ماشینی) در ایالات متحده آمریکا در دهه ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ بر می‌گردد. در این سال‌ها، گانگسترها فعالیت‌های گسترده در برخی مراکز آمریکا، هم‌چون نیویورک داشتند. آن‌ها از راه اخاذی، فحشا، قمار و قاچاق مشروبات الکلی، پول‌های کلانی

به‌دست آورده و لازم بود که صورتی مشروع و قانونی به این پول‌ها بدهند. یک راه برای این کار، خرید و به‌راه انداختن کسب‌وکارهای به‌ظاهر مشروع و آمیختن درآمدهای غیرقانونی‌شان با درآمدهای مشروع بود که از این فعالیت‌ها به‌دست می‌آمد. رختشوی‌خانه‌ها از جمله کسب‌وکارهای نقدی بود که خرید آن‌ها برای پولشویانی مانند: «آل‌کاپن» (Al Capone) مزیتی انکارناپذیر داشت. همان گونه که ماشین‌های لباسشویی، لباس‌ها را از آلودگی‌ها محو و دور می‌کند، رختشوی‌خانه‌ها نیز با قانونی نشان دادن منشا وجوه غیرقانونی، سعی دارند منشا وجوه ناسالم را پوشانده و جلوه‌ای سالم به آن‌ها بدهد، در صورتی که این پول‌ها عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی بوده‌اند. (در این روند، مثل یک ماشین لباسشویی که آلودگی را از لباس‌ها جدا می‌کند، عملکرد رختشوی‌خانه‌ها با جداکردن آلودگی‌های ناشی از جرم، از پول یا هر مال دیگری، آن را از جرم پاک نمی‌کند). واژه «پولشویی» از همان زمان در آمریکا بر سر زبان‌ها افتاده است. البته برخی نیز شیوع این واژه را از هنگام ماجرای «واترگیت» در اواسط دهه هفتاد در زمان ریاست جمهوری «نیکسون» (Nixon) در آمریکا دانسته و از لحاظ حقوقی نیز آغاز استفاده از آن را به یک دعوای حقوقی در آمریکایی در سال ۱۹۸۲ مرتبط کرده‌اند.

منظور از تطهیر مال (پولشویی)، مخفی کردن منبع اصلی اموال، ناشی از جرم و تبدیل آن به اموال پاک است؛ به طوری که یافتن منبع اصلی مال غیرممکن می‌گردد.

آثار و تبعات منفی پولشویی و تضعیف بانک‌ها و مؤسسات مالی

پدیده پولشویی، سلامت مؤسسات مالی را به‌خطر می‌اندازد و هم‌چنین به اشکال مختلف موجب بی‌ثباتی آن‌ها می‌شود. پولشویی، نه فقط بر سیستم بانکی، بلکه بر مؤسسات مالی از جمله: شرکت‌های بیمه، مدیریت سرمایه‌گذاری و کارگزاران سهام نیز تأثیر منفی می‌گذارد. افزون بر آن، سبب ریسک شهرت، ریسک قانونی و ریسک عملیاتی (که با یکدیگر مرتبط هستند) شده و هزینه‌های سنگینی به مؤسسات مالی تحمیل می‌کند.

وظایف و الزامات بانک‌ها در مبارزه با پولشویی

مبارزه با پولشویی، با کنترل دسترسی به سیستم مالی و جلوگیری از ورود پول کثیف به سیستم مالی آغاز می‌شود. بنابراین بانک‌ها، هسته اصلی شبکه حفاظت از سیستم مالی محسوب می‌شوند. در این راستا، با عنایت به تجربیات بین‌المللی در زمینه برنامه‌های مبارزه با پولشویی، تمامی بانک‌های خصوصی، دولتی و

مؤسسات اعتباری، به منظور مبارزه با پولشویی، ملزم به رعایت اصولی هستند که مورد توافق عمومی سازمان‌های بین‌المللی فعال در زمینه مبارزه با پولشویی و تمام کشورهایی است که دارای قانون مبارزه با پولشویی بوده و برنامه‌های مبارزه با پولشویی را فعالانه دنبال می‌کنند. این اصول عبارتند از:

الف) شناسایی مشتری

۱. فرآیند شناسایی مشتریان حقیقی

«شناسایی مشتری»، به معنی احراز هویت مشتری، توسط بانک یا مؤسسه اعتباری در هنگام گشایش حساب و ارائه خدمات است. فرآیند احراز هویت مشتری را، می‌توان به تفکیک زیر بیان کرد:

- اخذ اسناد رسمی هویتی معتبر از مشتری، هنگام گشایش حساب و ارائه خدمت.
- بررسی منبع وجوه برای گشایش حساب با مبالغ بالا.
- شناسایی مالکان ذی‌نفع حساب.
- دقت نظر در نزدیکی محل اقامت یا محل کار مشتری به بانک یا مؤسسه اعتباری مورد مراجعه.
- تأیید محل اقامت یا کار مشتری با استعلام یا سؤال از نهادهای خدمات شهری (مخابرات، آب یا برق).
- جمع‌آوری اطلاعات کافی درباره حرفه مشتری، به منظور سنجش و تطبیق گردش حساب مشتری با نوع فعالیت اقتصادی آن.
- کنترل و تأیید بانک‌های عامل واریزکننده وجوه به حساب مشتری.

۲. فرآیند شناسایی مشتری‌های حقوقی

از آن‌جا که ریسک اشخاص حقوقی بسیار بیش‌تر از اشخاص حقیقی است؛ بنابراین لازم است، ضوابط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری برای شناسایی مشتری‌های حقوقی، دقیق‌تر از ضوابط حاکم برای شناسایی و احراز هویت مشتری‌های حقیقی باشد. فرآیند شناسایی اشخاص حقوقی، شامل موارد زیر می‌شود:

- نام و نشانی کامل شخص حقوقی با اخذ اسناد رسمی مربوط.
- نوع شخصیت حقوقی و ساختار آن، نوع و حوزه فعالیت آن با اخذ اسناد معتبر.
- نام، نشانی و پست سازمانی تمامی کسانی که حق امضاء و برداشت از حساب شرکت را دارند.
- نام و مشخصات مدیران، سهامداران عمده، بازرسان و حسابداران رسمی شرکت.

■ احراز هویت فردی که به نمایندگی از طرف شرکت اقدام به افتتاح حساب می‌نماید.

۳. فرآیند شناسایی مشتری‌های متقاضی صدور حواله

با عنایت به این‌که «حواله» از مرسوم‌ترین ابزارهای نقل و انتقال وجوه غیرقانونی است، بانک‌ها باید مشتری‌های متقاضی صدور حواله را به دقت شناسایی کنند. بر این اساس و به منظور شناسایی متقاضیان صدور حواله، بررسی موارد زیر از طرف بانک یا مؤسسه مالی الزامی است:

- نام و نشانی (اطلاعات هویتی) کامل متقاضی صدور حواله از طریق اخذ مدارک رسمی هویت.
- شماره حساب متقاضی انتقال وجوه.
- نام و نشانی کامل و شماره حساب دریافت کننده حواله.
- درج اطلاعات فوق در طول مسیر پرداخت در سند انتقال (حواله).
- بررسی و کنترل میزان، تعداد و مقصد حواله‌هایی که مشتری، طی یک دوره معین از طریق یک بانک یا مؤسسه مالی و شعبه‌های آن‌ها حواله نموده است.

ب) طبقه‌بندی مشتریان بر مبنای ریسک

بر اساس توصیه‌های گروه ویژه اقدام مالی، ضوابط شناسایی مشتری باید مبتنی بر ریسک باشد. در این راستا، کنترل‌های مورد نیاز از سوی بانک یا مؤسسه اعتباری باید بر اساس انواع ریسک صورت پذیرد؛ از جمله: ریسک مشتری، ریسک محصول یا خدمتی که به مشتری ارائه می‌شود و ریسک منطقه فعالیت بانک یا مؤسسه اعتباری ارائه‌دهنده خدمت به مشتری.

۱. مشتریان پرریسک

مشتریانی که به‌طور سنتی، به‌عنوان مشتری پرریسک محسوب می‌شوند، عبارتند از:

- سازمان‌های مالی غیربانکی، سازمان‌های غیردولتی مانند: خیریه‌ها.
- شرکت‌های برون‌مرزی.
- شرکت‌های سهامی که سهام آن‌ها بی‌نام است.
- فعالان اقتصادی که خدمات خود را به‌صورت نقدی ارائه می‌دهند.

۲. محصولات و خدمات مالی پرریسک

بانک‌ها به‌منظور تعیین ریسک حساب‌های کارگزاری خارجی خود، باید نکاتی را در نظر بگیرند؛ از جمله: موقعیت محلی بانک طرف حساب و ماهیت مجوز بانک کارگزار، برنامه‌های کنترلی و ردیابی بانک کارگزار برای مقابله با

فعالیت‌های پولشویی و وسعت مقررات و نظارت بانکی در کشور محل استقرار بانک کارگزار. روابط بانکی خصوصی. گاهی بانک‌ها، خدمات و محصولات مالی را به‌شکل خصوصی در اختیار برخی مشتری‌های خاص (دولت‌مردان، دفاتر و کالت، مشاوران سرمایه‌گذاری، شرکت‌های سرمایه‌گذاری شخصی و صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری) قرار می‌دهند. این مشتریان، حساب‌های بانکی خصوصی نزد بانک افتتاح کرده و از این طریق، خدمات خصوصی دریافت می‌کنند. نظر به ریسک فعالیت‌های این گروه از مشتریان، لازم است؛ کنترل حساب‌های آن‌ها و خدمات خاصی که به آن‌ها ارائه می‌شود، بیش‌تر مراقبت شود. از جمله: چک‌های پشت‌نویسی شده و مراجع بانکی آن‌ها باید مورد تأیید قرار گیرند. هم‌چنین آگاهی از منابع ثروت مشتری، نیازها و مبادلات مورد انتظار مشتری بسیار با اهمیت است.

بانکداری الکترونیکی. این حوزه از بانکداری، به‌علت سرعت و وسعت جغرافیایی انجام عملیات، نسبت به فعالیت‌های پولشویی بسیار آسیب‌پذیر است. بنابراین لازم است؛ در این حوزه، نقل و انتقالات وجوه توسط بانک‌ها و مؤسسات مالی، مورد دقت نظر بیش‌تری قرار گیرد؛ از جمله: نقل و انتقالات الکترونیکی وجوه از مکان مالی امن به موقعیت جغرافیایی پرخطر یا برعکس که بدون هیچ دلیل اقتصادی و حرفه‌ای یا بدون تطابق با فعالیت‌های حرفه‌ای و سوابق کاری مشتری صورت می‌پذیرد. ورود الکترونیکی مبالغ قابل توجه به حساب یک مشتری خارجی بدون دلیل روشن، انتقال وجوه بدون شرح، به‌دفعات و یا با الگوهای غیرمعمول و در نهایت، دریافت‌ها و پرداخت‌های الکترونیکی به‌از حساب مشتری بدون ارتباط آشکار با قراردادهای قانونی خرید و فروش کالا و خدمات.

۳. مناطق پرریسک

به‌طور کلی برای اجرای یک برنامه مؤثر ضد پولشویی، شناخت مناطق پرریسک ضروری است. مناطقی که در نزدیکی مرزهای خارجی قرار دارند و مناطقی که فعالیت‌های مجرمانه، مانند: قاچاق، بیش‌تر در آن‌جا صورت می‌گیرد، از جمله مناطق پرریسک شناخته می‌شوند. بنابراین بانک‌ها و مؤسسات اعتباری فعال در این مناطق باید در شناسایی مشتریان خود دقت عمل بیش‌تری داشته باشند. هم‌چنین بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و شعبه‌های آن‌ها در سایر

مقرر در مقررات توسط مشتری.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

از مطالب مطروحه در خصوص فعل مجرمانه پولشویی، برداشت می‌گردد که ارتکاب به این جرم، نه تنها برای مدیران مؤسسات مالی و بانکی و نیز فعالان اقتصادی و دولت‌مردان کشورها و جوامع مختلف عمل مذمت شده‌ای محسوب می‌گردد بلکه عدم مشروعیت و خلاف قانون بودن آن، حتی برای مرتکبین و دست‌اندرکاران آن نیز کاملاً واضح و روشن است. به همین دلیل است که با وجود سرخوشی و کامیابی ناشی از اکتساب چنین ثروتی، سعی می‌کنند، قبل از استفاده و بهره‌برداری از آن، ابتدا به تطهیر و پاکیزه نمودنش بپردازند. بنابراین بی‌دردسرتین و کم‌هزینه‌ترین شیوه رسیدن به مقصود خود را به کارگیری این پول‌ها در مسیر وجوه عمومی یک کشور می‌دانند؛ از همین رو، با مخلوط کردن وجوه آلوده خود با وجوه پاک موجود در سیستم مالی و بانکی، به‌زعم خود، وجوه حاصل از راه‌های نامشروع و خلاف قانون را می‌توانند پاک و تطهیر نمایند.

ولی کاملاً پیدا است که اثرات سوء یک عمل مجرمانه را نمی‌توان با ارتکاب به یک یا چند فعل مجرمانه دیگر از بین برد، هر چند که از چشم اکثریت مردم آن جامعه، پوشیده و مخفی مانده باشد. در این شرایط، نخست، وظیفه دولت‌ها و جوامع است که از افتادن افراد به ورطه ارتکاب چنین جرایمی با از بین بردن زمینه تخلف یا وقوع این‌گونه جرایم جلوگیری نموده (با ایجاد زمینه‌های صحیح کار و اشتغال و هم‌چنین ارشادات فکری، فرهنگی و عقیدتی)، هم‌چنین سیستم‌های مالی و بانکی نیز با به‌کارگیری تدابیر پس‌نموده و منطقی مدیریتی و اشراف اطلاعاتی بر حوزه کاری خود و بهره‌گیری از روش‌های پیشرفته و گزارش‌گیری‌های لازم و متنوع در مقاطع مختلف یا به‌صورت مداوم و مستمر، هم‌چنین با تدوین قوانین لازم و کارآمد، از ایجاد عرصه‌ای برای سوءاستفاده مجرمان از شبکه گسترده بانکی جلوگیری نمایند.

ضبط و نگهداری سوابق و گزارش موارد مشکوک از الزامات موفقیت مؤسسات مالی در زمینه مبارزه با پولشویی است.

ه) موارد مشکوک به پولشویی در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

از جمله موارد مشکوک به پولشویی از طریق بانک‌ها و مؤسسات اعتباری که لازم است به مراجع ذی‌صلاح گزارش داده شود، عبارتند از:

- وجود انواع حساب به‌نام مشتری در بانک یا مؤسسه اعتباری واحد در یک منطقه.
- افتتاح حساب‌های متعدد و سپرده‌گذاری در آن‌ها.
- گردش عملیات بسیار بالای حساب که تناسبی با حرفه مشتری نداشته باشد.
- سپرده‌گذاری به‌دفعات و برداشت یک‌جا و عمده.
- ارائه چک‌های ظهرونیسی شده متعدد به بانک برای وصول به حساب مشتری.
- مراجعات متعدد به صندوق امانات بانک.
- پیشنهاد رشوه برای انجام عملیات مشکوک.
- امتناع مشتری از ارائه اصل مدارک هویتی.
- بروز وقفه در ارائه مدارک ثبتی شرکت.
- تبدیل اسکناس‌های ریز به اسکناس‌های درشت در حجم بالا.
- تقاضای انتقال وجوه ارزی با مبالغ بالا به خارج از کشور، بدون ارتباط با حرفه مشتری.
- تغییر ناگهانی الگوی مبادلات ارزی مشتری و عدم تطابق آن با فعالیت‌های معمول وی.
- ورود یا سپرده‌گذاری مبالغ قابل توجه وجوه، به حساب مشتری از طریق چک‌های بانکی، حواله و یا انتقال تلفنی نامتناسب با نوع کار و فعالیت اقتصادی صاحب حساب.
- تفاوت قابل توجه الگوی سپرده‌های نقدی یک بنگاه خرده‌فروشی در یک محله با بنگاه مشابه در همان محل.
- نقل و انتقال غیرمعمول وجوه بین حساب‌های مرتبط.
- تقاضای مبالغ قابل توجه چک بانکی، حواله یا چک‌های مسافرتی، به‌میزان سقف

مناطق نیز باید نسبت به نقل و انتقالات وجوه به از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری فعال در مناطق پربریک، کنترل و نظارت بیش‌تری داشته باشند.

ج) نظارت سیستمی بر گردش عملیات مشتری، به‌منظور تشخیص موارد مشکوک

از آن‌جا که شناسایی و کنترل گردش عملیات مشتری، فرآیندی مستمر است، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری باید با نصب نرم‌افزارهای ویژه مبارزه با پولشویی، اطلاعات اخذ شده از مشتریان را مدیریت کنند. از جمله ویژگی‌های نرم‌افزارهای فوق، قابلیت جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل، نمایش و عرضه اطلاعات و شناسایی موارد مشکوک است. نرم‌افزارهای مذکور، به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که امکان بررسی و کنترل حساب‌ها و گردش عملیات بانکی مشتریان، به‌صورت مستمر و در کوتاه‌ترین زمان را فراهم می‌سازند.

د) تجهیز سیستم گزارش‌دهی استاندارد و گزارش موارد مشکوک به مراجع صلاحیت‌دار

به‌طور کلی برای اجرای یک برنامه مؤثر ضد پولشویی، باید تمامی مؤسسات مالی به یک سیستم گزارش‌دهی مجهز باشند. سیستمی که بر اساس قواعد و استانداردهای از پیش تعیین شده‌ای طراحی شده باشد؛ به این معنی که معیارها و ویژگی‌هایی که بر پایه آن‌ها معامله‌ای مشکوک تلقی می‌شود، از قبل مشخص و برای سیستم تعریف شود. سیستم بر اساس معیارها و ویژگی‌های فوق، تنظیم شده و گردش عملیات مشتری‌ها را به‌طور خودکار کنترل می‌کند. در صورتی که سیستم، معیارهای مورد نظر را شناسایی کند، به‌طور خودکار اعلام خطر کرده و هشدار می‌دهد.

در این راستا، لازم است؛ تمامی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری یک بخش کنترل و تطبیق داشته باشند. این بخش، مسؤول تطبیق فعالیت مؤسسات مذکور با قانون و مقررات ضد پولشویی است. هم‌چنین وجود یک بخش برای کنترل و شناسایی موارد مشکوک مورد نیاز است. علاوه بر این، سیستم گزارش‌دهی مناسب به همراه

منابع

- ♦ میرمحمد صادقی، حسین، ۱۳۸۲، «حقوق جزای بین‌المللی»، تهران، نشر میزان.
- ♦ سلیمی، صادق، ۱۳۸۱، «تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و لایحه پولشویی»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، ش ۶، ص ۱۳۲.
- ♦ خمایی‌زاده، فرهاد، ۱۳۸۲، «مبارزه با پولشویی در بانک‌ها و مؤسسات مالی نگاهی به قانون ضد تروریسم ایالات متحده آمریکا»، مجله حقوقی، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، پاییز ۱۳۸۲، شماره ۲۹، صص ۱۲-۱۰.
- ♦ خواجه‌سوی، ملیحه، رضایی، ابراهیم، خداوسی، حسن، ۱۳۸۹، «برآورد پول کثیف و بررسی پیامدهای آن در اقتصاد ایران: رهیافت آزمون کرانه‌ها»، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره ۷، شماره ۴، صص ۹۹-۸۱.
- ♦ قربانی، ویدا، ۱۳۸۷، «همایش بررسی آخرین دستاوردهای بین‌المللی مبارزه با پولشویی»، اداره امور بین‌الملل، صص ۲۱-۱۰.